

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

En ornerad gravsten från Södermanland

Oldeberg, Andreas

Fornvännen 24, 180-183

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1929_180

Ingår i: samla.raa.se

Plogen från Svarvarbo måste således antingen ha skjutits framåt eller dragits med lina.

På grund av det obetydliga materialet av förhistoriska, daterade plogar och den osäkerhet, som råder rörande de primitiva plogarnas genes, är det svårt att utan utförlig motivering insätta denna plog i ett utvecklingshistoriskt schema. Jag måste därför i detta korta meddelande nöja mig med att under hänvisning till de svenska hållristningsplogarnas former¹ framhålla såsom min åsikt, att Svarvarboplogen måste vara *typologiskt* äldre än dessa (vilket naturligtvis icke hindrar en kronologisk likställighet dem emellan). Vidare måste med största sannolikhet Svarvarboplogens typ vara att härleda ur grävkäppen², och torde typologiskt ligga mellan denna och hållristningsplogarna (vilka även mycket väl, med undantag för Almgren, o. a. a. [fig. 186], låta härleda sig ur grävkäppen).

Hjalmar Larsen.

En ornerad gravsten från Södermanland.

I juni förra året hittades invid Västerljungs järnvägsstation i Södermanland en på båda sidor ornerad sten av tung kristallinisk gråvit kalksten.³

Fyndplatsen är belägen på krönet av en i ost—västlig riktning gående grusås på tomten Valsberg 1^a c:a 90 m. VNV 10° om järnvägen, 200 m. OSO om Västerljungs kyrka samt c:a 700—800 m. SV om ett gravfält med jordrösen och skeppssättningar samt en runristning i en mindre häll, omnämnd av Brate i Södermanlands runinskrifter I nr 41.

Stenen ifråga utgöres av en flat, tämligen rektangulärt formad häll med tre smalsidor tämligen grovt tillslagna och den fjärde obearbetad. Även större delen av ena breddsidan synes vara tillhuggen. Stenen är mycket starkt vittrad, vilket framgår av att i kalkstenen inmängd hårdare bergart av gråsvart färg kvarstår som enstaka upphöjda partier. På vardera breddsidan äro längs de tillhuggna kanterna inristade två parallella linjer, som nå ned 10 cm. från den icke tillhuggna kanten. Dessa linjer äro inåt begränsade av koncentriska halvcirklar, medan mittpartiet utfylles av tre koncentriska cirklar, fig. 76.

Enligt uppgift av markägaren, som hittade stenen på 2 dm. djup liggande med en breddside vänd uppåt, ha tidigare på tomten hittats flata hällar av gråsten, vilka skulle ha tjänat som väggar i potatisgröpar. Möjligen har

¹ För avbildningar av de olika plogtyperna på hållristningar, se Müller, o. a. a. (fig. 7) och O. Almgren i Bohusläns fornminnen 8 (1913) s. 524 (fig. 186).

² Att grävkäppen varit i användning för plöjning finnes exempel på. Se R. Neuhauß, Deutsch Neu-Guinea, I (fig. 180).

³ Stenen har införlivats med Statens Historiska Museums samlingar under inv.-n:r 18855.

den nu funna stenen under senare tid haft samma användning. Sannolikt har den emellertid ursprungligen varit ämnad som gravsten. Att dess ena ända ej blivit tillhuggen och att den därstädes saknar ornering synes då få sin förklaring genom att denna del varit ämnad att nedsättas i jorden. Att så även varit fallet framgår av att denna ända är något mera mörkfärgad än stenens övriga yta, vilket torde bero på att luftens vittring därstädes ej kunnat göra sig gällande i lika hög grad som på stenens övriga yta. Osannolikt är ej, att den en gång stått på det ovan omtalade gravfältet.

Från Södermanland föreligger ännu en ornerad sten, som nog torde få hänföras till samma kategori som Västerljung-stenen, nämligen den förut i Statens Historiska Museum befintliga stenen från Lindholm i Barva soc-

Fig. 76. C:a $\frac{1}{8}$.

ken, fig. 77, inv.-n:r 11,975, även den av kristallinisk kalksten. Som synes avviker orneringen på denna sten tämligen avsevärt från Västerljung-stenens. Den har sålunda på ena bredsida två vinkelställda band, som med varandra bilda en enkel slinga, på den andra sidan gå kantbandens nedre ändar inåt och uppåt i räta vinklar, varjämte överdelen har ett tvärgående vinkelställt band. Men vissa motiv påminna om Västerljung-stenens ornering nämligen de koncentriske halvcirklarna i vardera övre hörnet på den med bandslingan ornerade sidan samt de två koncentriske cirklarna i mitten på den motsatta sidan. Även formen på Barva-stenen är något avvikande. Den är finare tillhuggen med nästan spetsovalt tvärsnitt och avsmalnar mot ena ändan för att slutligen vidga sig höftlikt. Detta höftliknande parti är endast grovt tillslaget, vilket skulle kunna innebära, att denna del tjänstgjort som fot. Även Barva-stenen är funnen i närheten av ett gravfält vid foten av Barvaåsen. Den hittades tillsammans med brända ben, en obränd djurkots samt en del slaggstycken.

Sannolikt torde även Barva-stenen böra uppfattas som en gravsten.

Från vilken tid härstamma nu dessa stenar?

Något tillfredsställande svar på denna fråga är för närvarande svårt att giva. Antikvarien T. Arne har i sitt arbete "Om det forntida Söderman-

Fig. 77.

land" s. 7 hänfört Barva-stenen till 500-talet eller något äldre tid, dock utan att anföra några skäl. Under 400- och 500-talen förekomma på metallbleck med instämplade ornament bland andra motiv även koncentriska cirklar med en omramning av koncentriska halvcirklar. Ett sådant bleck av rektangulär form ingår t. ex. i ett fynd bestående av diverse beslag till hästmundering, funnet i Vennebo socken, Västergötland; (jfr fig. 27, s. 22, N. Åberg, *Den germanska stjärnornamentiken* A. T. 21: 3). Det torde emellertid vara oriktigt att utan vidare sätta metallbleckens ornamentik i förbindelse med de ornerade stenarna.

Däremot råder möjligen ett närmare sammanhang i tiden mellan de ovan nämnda gravstenarna och de ornerade stenkloten. Statens Historiska Museum äger bland andra sådana klot två med en ornering av koncentriska halvcirklar nämligen ett från Nälberg i Hardemo socken, Närke, inv.-n:r 5,707, fig. 78, samt ett från Kärrby i Boglösa socken, Uppland, inv.-n:r 4,950, fig. 79. Båda äro funna i gravhögar. Vad den förra beträffar hittades den 1858 och framgrävdes utan sakkunnig undersökning. I samma hög som den senare hittades en grovt formad lerurna med brända ben samt ett 70-tal glaspärlor, delvis halvsmälta. Av pärlorna, vilka förvärvades av annan person, förekom en större mosaikpärla; resten utgjordes av mindre röda, blå och vita glaspärlor.

Nu torde emellertid det stora flertalet av alla ornerade stenklot kunna hän-

föras till möjligen slutet av romersk tid, men med större sannolikhet till början av folkvandringstid, enär de vanligen äro funna ovanpå eller på bottnen av gravar från sistnämnda tid.

Statens Historiska Museum har i sin ägo ett stenklott från Södermanland, inv.-n:r 15,651, ornerat med koncentriska cirklar, vilket enligt en icke fullt bevisad, men troligen sannfärdig uppgift härrör från ett gravfält vid Löta i Bettna s:n. Gravarna i detta gravfält hava vid undersökning lämnat ett inventarium öfvervägande härrörande från äldre folkvandringstid.

Fig. 78. $\frac{1}{10}$.

Fig. 79. $\frac{1}{10}$.

Vidare har F. Nordin på Gotland vid Lill-Bjärs funnit stenklott i gravar med en gravutstyrsel från folkvandringstid.

Det torde sålunda kunna ligga inom rimlighetens gräns att tänka sig den nyligen funna gravstenen från Västerljung även härröra från ovan nämnda tid.

Andreas Oldeberg.

Litteratur och kritik.

Bosättning och strandnivåer på Marstrandsöarna.

Aug. Atterström: Stenåldersboplatser å Marstrandsöarna. Göteborg 1928. 133 s., 33 fig.

Genom den stort anlagda och vackert genomförda inventering av Väst-kustlandskapens fornminnen, som Göteborgs museum i samband med förarbetena för Göteborgs jubileumsutställning utförde, känner man nu dessa landsdelars förhistoria ganska väl. Det gäller kanske framförallt stenåldern. En mängd stenåldersboplatser ha upptäckts, inprickats på karta och avvägt. Att emellertid trots detta mycket återstår att göra visar stadsarkitekten Aug. Atterströms arbete om Marstrandsöarna. Mellan 50 och 60